

Μικρές ιστορίες από την ιστορία του
Πανεπιστημίου. Μάνατζερ στα πανεπιστήμια;
Το Warwick του E. P. Thompson

« (...) ο Βρετανός μάνατζερ συνήθως ρωτάει 'γιατί να καινοτομήσουμε;', ενώ ο Αμερικανός μάνατζερ ρωτάει 'γιατί όχι; (...)».

USA - National Commission on
Technology, Automation,
and Economic Progress, 1966

«Πόσες φορές, τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, σήκωσα το κεφάλι ψηλά και είδα την αυγή να χαράζει έξω από το παράθυρο του γραφείου μου;»

E. P. Thompson,
Diary. On the NHS, 1987

«Επιστρέφω στο γραφείο μου. Εάν μπορούσε να αγωνιστεί / ή να ονειρευτεί ή να ζευγαρώσει, ποιο άλλο πλάσμα / θα καθόταν όλη τη νύχτα ξάγρυπνο κάνοντας σημάδια πάνω σε χαρτί;».¹

E. P. Thompson, *My Study*
[Collected Poems], 1999

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΤΑΙ ΕΝΑ ΜΑΛΛΟΝ ΠΑΡΑΜΕΛΗΜΕΝΟ έργο του Άγγλου ιστορικού E. P. Thompson. Πρόκειται για το *Warwick Ltd - Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης: η Βιομηχανία, το Μάνατζμεντ και τα Πανεπιστήμια*,

το οποίο έγραψε ο Thompson σε συνεργασία με κάποιους συναδέλφους και φοιτητές, και δημοσιεύτηκε το 1970. Εάν στη συνάφεια της δημοσίευσής του, το *Warwick Ltd* αποτέλεσε αφορμή για μια σειρά κριτικών αναλύσεων που μιλούσαν γενικόλογα για την διείσδυση του καπιταλισμού στα πανεπιστήμια, η επανέκδοσή του το 2014 υπηρέτησε την κριτική ενός νέου μοντέλου διοίκησης, το οποίο χρησιμοποιούνταν στον ιδιωτικό τομέα, τις επιχειρήσεις, και εισήχθη στα πανεπιστήμια τη δεκαετία του 1980. Το *Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ* (*New Public Management*) αποστρέφεται την παράδοση, ενδιαφέρεται για τον διαρκή, στρατηγικό και ορθολογικό, επανασχεδιασμό του πανεπιστημίου, απαιτεί σαφήνεια στη στοχοθεσία του και προσεγγίζει την αξία του με όρους επιδόσεων – αντικειμενικών, συγκρίσιμων και μετρήσιμων αποτελεσμάτων. Παρότι ο ρομαντισμός συγκινεί και εμπνέει τον «αντισυμβατικό» μαρξιστή και ιστορικό, η κριτική του στο πανεπιστήμιο-εταιρία περιορισμένης ευθύνης, δύσκολα θα μπορούσε να εξηγηθεί ως συνάδουσα με μια εξιδανικευμένη εικόνα του πανεπιστημίου, τη σύγκρισή του με ένα παρελθόν το οποίο ουδέποτε υπήρξε παρόν. Εξίσου δύσκολα η κριτική του E. P. Thompson στο μάνατζμεντ του πανεπιστημίου θα μπορούσε να εξηγηθεί ως προάσπιση ιδιοτελών και συντεχνιακών, επαγγελματικών συμφερόντων.

Αχ, αυτός ο E. P. Thompson! Δεν χωρά πουθενά;

Ο Άγγλος ιστορικός E. P. Thompson πέθανε στις 28 Αυγούστου 1993 (1924-1993). Το 1956, μετά την καταγγελία του Χρυστσόφ στο Εικοστό Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης για τα εγκλήματα του Στάλιν, ο Thompson αποχώρησε από το Βρετανικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Είναι γνωστός ως εκπρόσωπος του σοσιαλιστικού ανθρωπισμού και κυρίως ως ιστορικός, το έργο του οποίου συνεχίζει μέχρι σήμερα να γοητεύει ακόμα και τους απογοητευμένους από τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές σπουδές νέους μελετητές. Παρά τις κριτικές που έχει δεχτεί, τόσο η μελέτη του *Η συγκρότηση της Αγγλικής Εργατικής Τάξης* όσο και το εκτενές άρθρο του *Η Ηθική Οικονομία του Πλήθους στην Αγγλία του 18ου αιώνα*² συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο σημαντικών έργων και των πλέον καινοτόμων συνεισφορών στο

πεδίο της ιστορικής κοινωνιολογίας και της ιστοριογραφίας, ενώ συνεχίζουν να προκαλούν το ενδιαφέρον των νεότερων μελετητών. Παρότι εξόχως πολεμικά τα κείμενά του, και ενίοτε αρκετά μελοδραματικά, ο Thompson είχε βαθιά αίσθηση του χιούμορ. Ένας φοιτητής θυμάται: «Με εντυπώσιασε ο αγνός ενθουσιασμός του και ένωθα κάποιο δέος για την αναμφισβήτητη διάνοιά του, η οποία, σε συνδυασμό με το χιούμορ του και την άρτια, ζωντανή, παραστατική μέθοδο των διαλέξεών του, έκαναν τα μαθήματά του συναρπαστικά».³

Παρά την αυξανόμενη απήχηση του έργου του, τόσο εντός όσο και εκτός του πανεπιστημίου, ο Thompson διατηρούσε μια αμφίθυμη σχέση με τον ακαδημαϊκό κόσμο. Πρόβαλε μια εικόνα του εαυτού του ως αυτσαίντερ, με ένα στυλ και ύφος διαφορετικό από το καθιερωμένο πρότυπο του καθηγητή. Στο Πανεπιστήμιο του Warwick (Coventry, Αγγλία), όπου δίδασκε από το 1965 έως το 1971, τάχθηκε στο πλευρό των φοιτητών διαδηλωτών, οι οποίοι απαιτούσαν μεταρρυθμίσεις, ενώ παράλληλα υπήρξε κριτικός αναλυτής του φοιτητικού και νεολαιίστικου κινήματος.

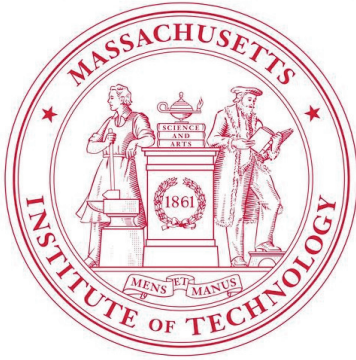
Ο Thompson δημοσιεύει τη μελέτη του για τη συγκρότηση της αγγλικής εργατικής τάξης και εγκαινιάζει την «ιστορία από τα κάτω», το ενδιαφέρον για τους αφανείς της παραδοσιακής ιστορίας, σε μια ευνοϊκή κοινωνική συγκυρία. Η δεκαετία του 1960 χαρακτηρίστηκε από μια άνευ προηγουμένου επέκταση των πανεπιστημίων, η οποία συνοδεύτηκε από την εισαγωγή φοιτητών από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, ανοίγοντας έτσι ρωγμές στον προνομιακό για τα μέλη των αστικών οικογενειών χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης. Το κοινωνικό και πολιτισμικό προφίλ των νέων φοιτητών στα πανεπιστήμια ήταν τέτοιο που τους επέτρεπε, αν όχι να ταυτιστούν, τουλάχιστον να ενδιαφερθούν ζωηρά για τους αυτσαίντερς, στους οποίους ο Άγγλος ιστορικός επιχείρησε να δώσει φωνή και να τους βγάλει από τις σιωπές της ιστορίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν ο Thompson είχε τη διεύθυνση του Κέντρου Μελέτης της Κοινωνικής Ιστορίας (Centre for the Study of Social History), το Warwick είχε τη φήμη ενός ριζοσπαστικού πανεπιστημίου, συνδεδεμένου με μια ιστορία ακτιβισμού, καταλήψεων και φοιτητικής διαμαρτυρίας, γεγονός που αποτυπώνεται στην επωνομασία του *Το Κόκκινο Warwick* (*The Red Warwick*). Αυτή όμως η επωνομασία συνυπάρχει, μάλλον σε κάποια ένταση, με αυτήν που του δόθηκε από τον Thompson το 1970, *Warwick - Το Επιχειρηματικό Πανεπιστήμιο* (*The Business University*).

Η κουλτούρα του Oxbridge και το όνειρο ενός αγγλικού MIT

Στη μελέτη του Αμερικανού ιστορικού M. Wiener, η οποία εκδόθηκε το 1981 και αξιοποιήθηκε από τα μέλη του υπουργείου παιδείας της κυβέρνησης Θάτσερ για τη νομιμοποίηση των μεταρρυθμίσεων στα πανεπιστήμια,⁴ το Warwick συμβολίζει μια σημαντική αλλαγή και η δημιουργία του χαιρετίζεται διότι φαίνεται να επιφέρει μια ρωγμή στις κυρίαρχες πολιτισμικές αντιλήψεις των Βρετανών για τον ρόλο του πανεπιστημίου.

Ο Wiener θεωρεί ότι η ίδρυση του Warwick τη δεκαετία του 1960 συνιστά μια πραγματική καινοτομία σε σύγκριση με την ελιτίστικη, αντι-επιχειρηματική και αντι-πραγματιστική κουλτούρα των αρχαίων πανεπιστημίων (Oxford, Cambridge) και την απαξίωση των πρακτικών, των εφαρμοσμένων χρήσεων της γνώσης. Το Warwick συγκροτήθηκε εξ αρχής με εξωστρεφή προσανατολισμό, δεσμεύτηκε δηλαδή να προωθήσει μια στενή σχέση με τη βιομηχανία της περιοχής, να αναπτύξει νέα αντικείμενα που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κοινωνίας της γνώσης και να αναπτύξει σύγχρονα προγράμματα σπουδών, όπως η μηχανική και το μάνατζμεντ. Οι βιομήχανοι της περιοχής υπήρξαν εξ αρχής πρόθυμοι να χρηματοδοτήσουν τη δημιουργία νέων εδρών και το όνειρό τους ήταν το Warwick να αποτελέσει το αγγλικό αντίστοιχο του παγκοσμίως φημισμένου αμερικανικού πανεπιστημίου MIT (Τεχνολογικό Ινστιτούτο Μασαχουσέτης).

Το νέο πνεύμα που θα προσανατόλιζε το Warwick εκφράζεται με οικονομία στο σλόγκαν (motto) του MIT. Διαφορετικά από το Cambridge, το σλόγκαν του οποίου παραπέμπει στις μεσαιωνικές του καταβολές, «Απ' αυτόν τον τόπο, αντλούμε φώτιση και πολύτιμη γνώση [Hinc lucem et pocula sacra-From this place, we gain enlightenment and precious knowledge]», το σλόγκαν του MIT δίνει έμφαση στην πρακτική χρησιμότητα της γνώσης και στη σύνδεση θεωρίας και πρακτικής. Η έμφαση στις πρακτικές εφαρμογές και τα επιστημονικά πεδία που προσδιορίζονται ως STEM (Επιστήμη, Τεχνολογία, Μηχανική, Μαθηματικά) εκφράζεται με τη σωματοποίηση-υλικοποίηση της γνώσης στο σλόγκαν του MIT «Νους και Χέρι (Mens et Manus/ Mind and Hand)».

Αυτό το πνεύμα εκφράζεται και στη σφραγίδα του MIT: στη μία πλευρά, ένας γεροδεμένος, μυώδης τεχνίτης κρατά ένα αμόνι και ατενίζει ψηλά, το βλέμμα του κατευθύνεται σε κάτι που βρίσκεται έξω από τη σφραγίδα· στην άλλη πλευρά, ένας μελετητής με το βλέμμα χαμηλό και το κεφάλι σκυφτό, χωμένος σχεδόν μέσα σε ένα βιβλίο.

Επηρεασμένος από τα κηρύγματα του Βενιαμίν Φραγκλίνου, του ανθρώπου στον οποίο βασίστηκε εν πολλοίς η μελέτη του Βέμπερ για τη συνάφεια της προτεσταντικής ηθικής και του πνεύματος του καπιταλισμού, ο W. B. Rogers, ιδρυτής του Ινστιτούτου, ήθελε το MIT να υπερβεί τις διακρίσεις μεταξύ καθαρής και εφαρμοσμένης γνώσης. Σύμφωνα με τον Wiener, όμως, πολύ σύντομα το όνειρο έγινε συντρίμμι. Η προσπάθεια δημιουργίας ενός MIT στην Αγγλία ακυρώθηκε μετά τις ενέργειες και την έντονη διαμαρτυρία μιας ομάδας καθηγητών και φοιτητών. Ο Wiener θεωρεί ότι η δράση αυτής της ομάδας εμπνέεται από την παρωχημένη, αντινεωτερική κουλτούρα των αρχαίων αγγλικών πανεπιστημίων, τα οποία εξαίρουν την αξία των ανθρωπιστικών σπουδών, αντιλαμβάνονται τα πανεπιστήμια ως ελεφαντίνους πύργους, απόμακρους από την κοινωνία, και διάκεινται αρνητικά στο μοντέρνο επιχειρηματικό και ωφελμιστικό πνεύμα.

Για να τεκμηριώσει τη βασική υπόθεση της μελέτης του, σύμφωνα με την οποία η αριστοκρατική κουλτούρα των πανεπιστημίων είναι υπεύθυνη για την οικονομική παρακμή της Αγγλίας, ο Wiener φιλοξενεί ένα απόσπασμα από τις διαμαρτυρίες των «ανταρτών του Warwick», το οποίο θεωρεί ενδεικτικό των στάσεων που επικρίνει στη μελέτη του. Σημειώνει δε χαρακτηριστικά τα εξής:

«Είναι απογοητευτικό να συνειδητοποιούμε», προειδοποίησαν οι αντάρτες του Warwick (μιλώντας ακριβώς σαν τον J. B. Priestley), «ότι οι αμερικανικές βιομηχανίες Midlands Motor και Aircraft Industry αποτελούν το μοντέλο με βάση το οποίο σχεδιάζεται το μέλλον της Βρετανίας. Είναι ένας πυρετώδης,

σπάταλος (...) κόσμος, η ευημερία του οποίου επιπλέει πάνω στη χρηματοδοτική μίσθωση και τις μεταβαλλόμενες διαθέσεις του καταναλωτή για τον οποίο η κατανάλωση αγαθών αποτελεί στοιχείο κοινωνικής διάκρισης και υψηλού γοήτρου —ένας έκλυτος (...) κόσμος, ο κόσμος των πολυτελών πωλήσεων, των κοκτέιλ μπαρ σε ανακαινισμένα δωμάτια του 16ου αιώνα, ο κόσμος εκλεπτυσμένων μανατζερίστικων τεχνικών της εργασίας— ο κόσμος των συγχωνεύσεων και εξαγορών, ο κόσμος ενός αναγεννημένου, ασυγκράτητου, χωρίς αναστολές Μαμμωνά, σαν αυτόν που απεικονίζεται στα ένθετα των κυριακάτικων επιχειρηματικών εντύπων».⁵

Αν και ο Wiener αναφέρεται γενικά στους «αντάρτες του Warwick», τους οποίους κατηγορεί ότι διαιωνίζουν την ελιτίστικη αντι-επιχειρηματική κουλτούρα που ταλανίζει τη βρετανική κοινωνία, στην υποσημείωσή του αναφέρει ότι το εν λόγω απόσπασμα προέρχεται από τα γραπτά του Άγγλου ιστορικού E. P. Thompson, ο οποίος συμμετείχε ενεργητικά στις διαμαρτυρίες των φοιτητών του πανεπιστημίου Warwick στις αρχές του 1970.

Μα, τι έγινε στο Warwick;

Το πανεπιστήμιο του Warwick ιδρύθηκε το 1956 σε μια αναπτυσσόμενη βιομηχανικά πόλη, στα περίχωρα του Coventry, ως δημόσιο πανεπιστήμιο με έμφαση στην προαγωγή της έρευνας. Η συμβολή της τοπικής κοινωνίας και των παραγόντων της βιομηχανίας και του εμπορίου υπήρξε εξ αρχής σημαντική στην ίδρυση του νέου πανεπιστημίου. Οι επιχειρηματίες της περιοχής αναζητούσαν τρόπους με τους οποίους οι πανεπιστημιακοί καθηγητές θα αξιοποιούσαν την τεχνογνωσία τους και θα ήταν χρήσιμοι στην κοινωνία, τροφοδοτώντας τη βιομηχανική έρευνα και την οικονομική ανάπτυξη.

Μετά τον βομβαρδισμό του Coventry στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πολύ λίγα από τα μεσαιωνικά κτίρια της πόλης διασώθηκαν. Στα μέσα της δεκαετίας του 1960, όταν η κυβέρνηση Macmillan σχεδίαζε την επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το δημοτικό συμβούλιο του Coventry υπέβαλε αίτημα για την ανέγερση ενός πανεπιστημίου το οποίο θα συνδέεται

με την ιστορία της πόλης και την κοινοτική ζωή. Παρά τις επιθυμίες του δημοτικού συμβουλίου, ο αντιπρύτανης J. B. Butterworth και οι σύμβουλοί του (Building Committee), αποφάσισαν το πανεπιστήμιο να χτιστεί «εκ του μηδενός», σε μια τοποθεσία τρία μίλια έξω από την πόλη. Η μοντέρνα στοχοθεσία του Warwick εκφράστηκε και στην αρχιτεκτονική του. Πρόκειται για ένα από τα νέα πανεπιστήμια που ιδρύθηκαν τη δεκαετία του 1960, τα λεγόμενα plate-glass, όρος που παραπέμπει στη δόμησή τους με σύγχρονα οικοδομικά υλικά, όπως χάλυβας και, κυρίως, οι τεράστιες επιφάνειες από γυαλί, οι οποίες, πέρα από τη λειτουργικότητά τους, συμβολίζουν το ακαδημαϊκό ήθος του νέου πανεπιστημίου. Διαφορετικά από τα μεσαιωνικά πανεπιστήμια και το γοτθικό στυλ του Oxbridge, η εκτεταμένη χρήση του γυαλιού στις κτιριακές τους εγκαταστάσεις υπογραμμίζει το νεωτερικό τους στυλ, τη διαφάνεια, την ενοποίηση του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου και την επικοινωνία τους με την ευρύτερη κοινωνία. Η δυσφορία, βέβαια, που προκαλούσε το πανεπιστήμιο στον Thompson δεν αφορά τόσο την αρχιτεκτονική του. Η αφορμή για την παραίτησή του (1971) από το πανεπιστήμιο αποδίδεται σε ένα σύντομο, και μέχρι πριν λίγα χρόνια, σχετικά παραμελημένο έργο του, το *Warwick University Ltd: Industry, Management, and the Universities* [*Warwick-Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης: η Βιομηχανία, το Μάνατζμεντ και τα Πανεπιστήμια*].

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, οι φοιτητές είχαν διατυπώσει το αίτημά τους για τη διάθεση ενός κτιρίου, προκειμένου για να στεγαστεί ο Σύλλογος των Φοιτητών. Η δημιουργία ενός τέτοιου χώρου θα επέτρεπε την ανάπτυξη της κοινωνικότητας, θα καλλιεργούσε τη συναναστροφή μεταξύ φοιτητών, αλλά και μεταξύ φοιτητών και καθηγητών, ειδικά σε μια πανεπιστημιούπολη που βρισκόταν σε απόσταση από το αστικό κέντρο. Σχετικά με την αρχιτεκτονική δομή του πανεπιστημίου, ο Thompson σημειώνει:

Τοποθετημένο μέσα σε παγωμένα χωράφια, τρία μίλια μακριά από κάθε αστική εγκατάσταση, οι καθηγητές και πολλοί φοιτητές επισκέπτονται καθημερινά το πανεπιστήμιο. Οι φοιτητές στέκονται ώρες μες τον παγωμένο αέρα, περιμένοντας τα ανεπαρκή μέσα μαζικής μεταφοράς, ή βασίζονται σε ωτοστόπ από φιλικούς πολίτες που μένουν στο Coventry, το Kenilworth ή το Leamington

Spa. Κτίρια με λευκά πλακάκια απλώνονται πάνω από ένα μίλι, με το διοικητικό κτίριο του πανεπιστημίου να βρίσκεται στον αντίθετο πόλο της περιοχής από τα κύρια κτίρια της διδασκαλίας, τα εργαστήρια και τη βιβλιοθήκη. Οι εγκαταστάσεις διαβίωσης, εστίασης και ψυχαγωγίας των φοιτητών είναι και πάλι διαχωρισμένες, όπως οι καφετέριες και τα πρατήρια καυσίμων σε μια παράκαμψη του αυτοκινητόδρομου – και το κοινωνικό κτίριο των φοιτητών στερείται ιδιωτικότητας, είναι θορυβώδες και χαρακτηρίζεται από έναν ωφελιμισμό, μια απάνθρωπη μηχανική εργαλειακότητα. Η διοίκηση το ονομάζει Rootes Hall: οι φοιτητές το αποκαλούν «αίθουσα αναμονής αεροδρομίου». Δεν υπάρχει κεντρική πανεπιστημιούπολη, ούτε (...) κοινωνικές εγκαταστάσεις όπου οι φοιτητές και οι σπουδαστές θα μπορούσαν εύκολα να συναναστρέφονται (...) Όποια κι αν ήταν τα εργαλεία που χρησιμοποίησαν οι αρχιτέκτονες στα σχεδιαστήρια τους, το σίγουρο είναι ότι χρησιμοποίησαν αφειδώς τον διαβήτη και τον χάρακα.⁶

Η Διοίκηση όμως δεν συμφωνούσε με την πρόταση των φοιτητών, προτιμούσε να διαθέσει ένα κτίριο στο καθηγητικό προσωπικό και να βρει ακίνητα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για διάφορα συνέδρια κατά τη διάρκεια των διακοπών. Το αίτημα συζητιόταν σε διάφορες επιτροπές για αρκετό καιρό, χωρίς κανένα αποτέλεσμα.

Το βράδυ της 11ης Φεβρουαρίου του 1970 μια ομάδα φοιτητών αποφάσισε να καταλάβει το κτίριο της Γραμματείας. Σε ένα ξεκλείδωτο συρτάρι εντοπίστηκαν κάποια αρχεία, η δημοσίευση των οποίων δημιούργησε εθνικό σκάνδαλο. Πιο συγκεκριμένα, ένας φοιτητής, ψαχουλεύοντας στα συρτάρια, ανακάλυψε ένα αρχείο με την ένδειξη «Πληροφορίες εμπιστευτικού χαρακτήρα. Σχέσεις Φοιτητών-Πανεπιστημίου». Ο φάκελος περιείχε ονόματα φοιτητών που είχαν αναμειχθεί σε πολιτικές δραστηριότητες. Περιείχε επίσης την αναφορά για μια συνάντηση που είχε παρευρεθεί ο D. Montgomery, ένας Αμερικανός ιστορικός, ο οποίος είχε επισκεφθεί το Warwick τον προηγούμενο χρόνο και δίδασχε μαζί με τον Thompson ένα μάθημα για την ιστορία της εργασίας και του εργατικού κινήματος.

Η εταιρεία Rootes Motors (ο διευθύνων σύμβουλος της οποίας, G. Hunt, ήταν μέλος του Συμβουλίου του πανεπιστημίου) είχε στείλει τον διευθυντή της,

αρμόδιο για τις νομικές υποθέσεις, σε μια συνεδρίαση του Εργατικού Κόμματος, στην οποία ο καθηγητής Montgomery είχε προσκληθεί να μιλήσει, με σκοπό να συλλέξει στοιχεία που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την απέλαση του ακτιβιστή καθηγητή. Παρότι δεν βρέθηκαν στοιχεία, η ανακάλυψη της αλληλογραφίας των πανεπιστημιακών αρχών με την ακμάζουσα αυτοκινητοβιομηχανία του Coventry μαρτυρούσε, σύμφωνα με τον Thompson και τους φοιτητές που του παρέδωσαν το σχετικό υλικό, την αστυνόμευση του πανεπιστημίου και την προσπάθεια παρεμπόδισης της ελεύθερης σκέψης και κριτικής.

Ο Thompson, ιστορικός όντας, συγκλονίστηκε από τη γεύση του αρχείου και αμέσως ρίχτηκε στη μελέτη των παρανόμως αποκτηθέντων εγγράφων. Σε αστραπιαίο χρόνο δημοσίευσε ένα σχετικό άρθρο, το «Warwick: The Business University».⁷ Τις επόμενες μέρες, ένα κύμα εκδηλώσεων συμπαράστασης ξέσπασε σε αρκετά πανεπιστήμια. Τον Μάρτιο, μέσα σε έναν μόλις μήνα, σε ένα κλίμα έντονης φοιτητικής διαμαρτυρίας, ο Thompson, με τη βοήθεια του προσωπικού του Warwick και των μεταπτυχιακών φοιτητών, ολοκλήρωσε ένα μικρό βιβλίο, το οποίο εκδόθηκε από τις εκδόσεις Penguin, σε μια ειδική σειρά αφιερωμένη σε ζητήματα της εκπαίδευσης. Η έρευνα που ακολούθησε τα γεγονότα δεν βρήκε κάτι άξιο ποινικής δίωξης, κανένα μέλος του προσωπικού δεν παραιτήθηκε μετά τις αποκαλύψεις, οι φοιτητές σταμάτησαν τις καταλήψεις και επέστρεψαν στην ακαδημαϊκή καθημερινότητα.⁸ Εκ των υστέρων, θα μπορούσε κανείς να πει πολύς θόρυβος για το τίποτα, τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο Warwick δεν είχαν κάποιο σημαντικό αντίκτυπο στην ιστορία του πανεπιστημίου.⁹

Management στα πανεπιστήμια;

Γιατί όμως μετά από τόσα χρόνια, το βιβλίο που επιμελήθηκε ο Thompson άρχισε το 2014 να συζητείται ευρέως; Πιθανόν, η εναρκτήρια φράση του Thompson στο άρθρο του *Warwick: The Business University* να αποτελεί κλειδί για να κατανοηθεί τόσο το ενδιαφέρον του ίδιου για τα περιστατικά που έλαβαν χώρα στο πανεπιστήμιο όπου δίδασκε, όσο και το σύγχρονο ενδιαφέρον

για το σχετικά παραμελημένο έως πρόσφατα αυτό έργο του πολυγραφότατου Άγγλου ιστορικού: «Η αντιπαράθεση στο Warwick εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον σκοπό του πανεπιστημίου. Ακολουθεί μια ανάλυση, από έναν συμμετέχοντα, σχετικά με το τι συνέβη και ποια είναι η σημασία των γεγονότων που περιγράφονται». ¹⁰

Αναμφισβήτητα, ο Thompson υποστήριζε τους φοιτητές και συμφωνούσε με το αίτημά τους για τη δημιουργία ενός χώρου στέγασης του συλλόγου τους, δεν είναι όμως αυτό το ζήτημα που κυρίως τον απασχολεί και δίνει το έναυσμα για την παρέμβασή του. Αυτό που κυρίως φαίνεται να απασχολεί τον Άγγλο ιστορικό, είναι μάλλον ο αποικισμός του πανεπιστημίου από την εργαλειακή ορθολογικότητα της νέας διοίκησης, από τη γλώσσα και τη λογική του μάνατζμεντ:

[Α]υτό που φταίει (...) είναι ένα ολόκληρο σύστημα αξιών στη βάση του οποίου ορίζονται οι προτεραιότητες από τη σκοπιά της εμμονικής μανατζερίστικής προπαγάνδας. Είναι λυπηρό να βλέπεις ακόμη και τους ίδιους τους μελετητές να αμφιβάλουν για τη δουλειά τους και να αναρωτιούνται για τη χρησιμότητά της (...) Συνθηκολογούν αμαχητί και αποδέχονται δίχως κριτική ένα σόφισμα, τον ισχυρισμό ότι το πανεπιστήμιο μπορεί να εκπαιδεύσει νέους και νέες, που δεν έχουν καμία βιομηχανική εμπειρία, στο μάνατζμεντ· δηλαδή, σε μια «διαχειριστική επιστήμη/managerial science», η οποία δεν τους εφοδιάζει με κάποια ιδιαίτερη, ακαδημαϊκή ικανότητα—όπως, για παράδειγμα, ισχύει για τους οικονομολόγους, τους μηχανικούς ή τους κοινωνιολόγους—αλλά τους εξοπλίζει ως εκ θαύματος με την ικανότητα να ‘διαχειρίζονται και να διοικούν’ τις υποθέσεις των άλλων, των επιδέξιων μαστόρων και των τεχνιτών της Βρετανίας. ¹¹

Εδώ ο Thompson εκφράζει μάλλον δυσπιστία για τον χαρακτήρα και την αξία των σπουδών μάνατζμεντ, μια στάση η οποία προέρχεται από μια διαδομένη στην Αγγλία αντίληψη σχετικά με τα προσόντα, τις δεξιότητες και τις γνώσεις του ανθρώπου που αναλαμβάνει χρέη μάνατζμεντ σε μια επιχείρηση. Σύμφωνα με τη βρετανική παράδοση, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1960, το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που εργάζονταν ως μάνατζερ στις βρετανικές

βιομηχανίες, ανεξάρτητα από τις κοινωνικές τους καταβολές, είχαν αναδειχτεί στη θέση αυτή «από τα κάτω (shop-floor)», με κριτήριο την εργασία τους, την εμπειρία τους και τις πρακτικές τους γνώσεις στο πεδίο της παραγωγής. Διαφορετικά από τους Αμερικανούς επιχειρηματίες, οι οποίοι πρωτοστάτησαν στην υιοθέτηση των ιδεών του επιστημονικού μάνατζμεντ ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα και εφάρμοσαν τις αρχές του Τεϋλορισμού-Φορντισμού στα εργοστάσιά τους, οι Άγγλοι βιομήχανοι, δίνοντας έμφαση στον «πρακτικό άνθρωπο», επέδειξαν απροθυμία να αντικαταστήσουν την παραδοσιακή εμπειρική γνώση των επιδέξιων τεχνιτών με την αφηρημένη, θεωρητική, κωδικοποιημένη και συστηματοποιημένη, γνώση των ειδικών.¹²

Εξάλλου, αυτές τις στάσεις επικρίνει, θεωρώντας τες υπεύθυνες για την βρετανική οικονομική παρακμή, ο Αμερικανός ιστορικός Wiener, η μελέτη του οποίου κάθε άλλο παρά δεξιώνεται με συμπάθεια το έργο του Thompson. Σε σύγκριση με τα ξένα και κυρίως τα αμερικανικά πρότυπα, η βρετανική επιχειρηματική παράδοση, σημειώνει ο Wiener, «προβαλλόταν (...) ως θεμελιωμένη στις αξίες της “ανθρωπιάς”, της “τιμής” και της “δεξιοτεχνίας”». Αναπαράγοντας τον βρετανικό τρόπο [the British way], το 1911, το περιοδικό *Ο Μηχανικός* [The Engineer] αντιτασσόταν στις αμερικανικές ιδέες της επιστημονικής διοίκησης σημειώνοντας ότι “υπάρχουν δίκαιοι και άδικοι τρόποι μείωσης του κόστους εργασίας (...) Δεν διστάζουμε να πούμε ότι ο τεϋλορισμός είναι απάνθρωπος”». ¹³

Υπάρχουν ορισμένα αποσπάσματα από τον Thompson, τα οποία, στη συνάφεια των γεγονότων του 1970, δεν είχαν τραβήξει την προσοχή των σχολιαστών του βιβλίου, οι οποίοι ενδιαφέρονταν κυρίως για το φοιτητικό κίνημα στα πανεπιστήμια, κατήγγειλαν τις προσπάθειες δίωξης των ακτιβιστών καθηγητών και μιλούσαν μάλλον γενικόλογα για τον «καπιταλισμό».

Ο Thompson δεν αμφισβητεί τη σημασία της βιομηχανικής ανάπτυξης, ούτε απορρίπτει τις προτάσεις για συνεργασία του πανεπιστημίου με τον επιχειρηματικό κόσμο. Δεν αντιμάχεται το όραμα του αντιπρύτανη Butterworth να γίνει το Warwick το MIT των Midlands, ούτε διστάζει να παραδεχτεί τις επιτυχίες του αναφορικά με την προσέλκυση της χρηματοδότησης από το δημοτικό συμβούλιο του Coventry και τους επιχειρηματίες της περιοχής – όλα αυτά είναι «ωραία και καλά», σημειώνει χαρακτηριστικά. Ωστόσο, όταν ανα-

φέρεται στα μέλη που απαρτίζουν το Συμβούλιο του Πανεπιστημίου (University Governing Body – The Council) εκφράζει ανησυχία σχετικά με τη σύνθεσή του. Θεωρεί δηλαδή ότι η σύνθεση του Συμβουλίου αποτελεί μια τομή σε σχέση με τα όσα στο παρελθόν ίσχυαν στα βρετανικά πανεπιστήμια. Ο Thompson σημειώνει ότι με μια εξαίρεση (τον Επίσκοπο του Coventry), «τα εννέα μέλη που έχουν επιλεγεί για το Συμβούλιο εκπροσωπούν σημαντικά επιχειρηματικά συμφέροντα», ενώ στη συνέχεια απαριθμεί και αναφέρεται ονομαστικά στα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου, τα οποία προέρχονται από την νέα τάξη των μάνατζερ: «Αυτό που είναι ιδιαίτερα ασυνήθιστο είναι η πυκνότητα, το μεγάλο ποσοστό των ατόμων που εκπροσωπούν επιχειρηματικά συμφέροντα στην κορυφή της δομής εξουσίας στο Warwick και όχι η συμμετοχή της βιομηχανίας στη χρηματοδότηση της επιστημονικής και οικονομικής έρευνας».¹⁴

Σύμφωνα με την κριτική του Thompson, οι μάνατζερίστικες τεχνικές και η λογική του μάρκετινγκ απειλούν την αυτονομία και υπονομεύουν τον διακριτικό χαρακτήρα του πανεπιστημίου:

Είναι άραγε αναπόφευκτο το πανεπιστήμιο να καταλήξει έτσι ώστε να προσφέρει, με ολόένα μεγαλύτερη αυταρχική αποτελεσματικότητα, προ-συσχευασμένα πνευματικά εμπορεύματα που θα ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της διοίκησης και του μάνατζμεντ;¹⁵

Ο Thompson αναφέρεται στη σχέση του Warwick με την εταιρεία μάνατζμεντ *Tyzack Partners*, η οποία ιδρύθηκε το 1958 και έχει έδρα το Λονδίνο, σημειώνοντας τα εξής:

Στις αρχές του 1968 το πανεπιστημιακό συμβούλιο προσέλαβε μια εταιρεία βιομηχανικών συμβούλων, την *John Tyzack & Partners*, για να διεξάγει μια έρευνα σχετικά με τη διοικητική δομή του Warwick. Η τελική έκθεση της *Tyzack* (...) είχε συνταχθεί σε ένα στυλ, το οποίο αποκάλυπτε έναν τρόπο σκέψης ο οποίος ήταν μάλλον ασυνήθιστος, παράξενος για τους πανεπιστημιακούς. Η *Tyzack Report*, στην παράγραφο 24, συνόψιζε τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη διοίκηση του πανεπιστημίου, ως εξής: «Με κριτήριο τα εμπορικά και βιομηχανικά πρότυπα, το πανεπιστήμιο είναι αδιαμφισβήτητα εντελώς αναποτελεσματικό».¹⁶

Στις τελευταίες σελίδες του *Warwick Ltd* διερωτάται εάν η αξία του πανεπιστημίου μπορεί να διατυπωθεί με τους όρους αυτής της μανατζερίστικής, τεχνικής γλώσσας και αμφιβάλλει εάν η χρησιμότητα της γνώσης μπορεί να μετρηθεί με βάση την εμμοιική αναφορά στους δείκτες απόδοσης. Ο Thompson εκφράζει την έκπληξή του συμπληρώνοντας, με το γνωστό του ύφος: «Ουαί κι αλίμονο! Κανενός καθηγητή η αποδοτικότητα δεν θα μπορούσε να συγκριθεί με την αποδοτικότητα της [αυτοκινητοβιομηχανίας] Sapphire». ¹⁷

Academicus Superciliosus, *OXI ΔΕΝ είμαι καθηγητής*

Σε αυτή τη συνάφεια, ο Thompson επινοεί τον χαρακτηρισμό ενός νέου είδους καθηγητή, το είδος του «Academicus Superciliosus /Φαντασμένου-Υπερόπτη Ακαδημαϊκού», το χαρακτηριστικό του οποίου είναι ότι θεωρεί τον εαυτό του μάλλον ως τον διευθύνοντα σύμβουλο μιας επιχείρησης, παρά ως ένα άτομο, ο ρόλος του οποίου είναι να διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ των μελών του καθηγητικού προσωπικού και να διασφαλίζει τις προϋποθέσεις του διαλόγου μεταξύ των αρμόδιων οργάνων. ¹⁸ Γράφει χαρακτηριστικά:

Ποτέ δεν έπαψα να εκπλήσσομαι παρατηρώντας τα κορδώματα και τις συνήθειες ζευγαρώματος (...) του είδους Academicus Superciliosus. Τα πρότυπα συμπεριφοράς ενός από τα πλέον αυθεντικά μέλη αυτού του είδους είναι αναμφισβήτητα. Είναι μονίμως παραφουσκωμένος, ξεχειλίζει από αυτοεκτίμηση και αυτοσυγχαίρεται για το υψηλό επάγγελμα του πανεπιστημιακού δασκάλου αλλά δεν ξέρει σχεδόν τίποτα για κανένα άλλο επάγγελμα, και θα ξαπλώσει στο πάτωμα, θα αφήσει να τον πατήσουν, εάν μπει κάποιος από τον έξω κόσμο, κάποιος που έχει χρήματα ή δύναμη ή κρατά μια σκληρή γραμμή σε ρεαλιστικές συζητήσεις (...) Ο Superciliosus είναι το πιο ευδιάκριτο και κυβερνήσιμο πλάσμα σε αυτή τη χώρα, τόσο προσηλωμένο σε πανούργους υπολογισμούς με σκοπό βραχυπρόθεσμα οφέλη—αυτή η χάρη για το τμήμα του, αυτή η πιθανότητα προαγωγής—ή η υποστήριξη ενός συναδέλφου, ο οποίος, την επόμενη βδομάδα, στην επόμενη συνέλευση, του υποσχέθηκε ότι θα τον υποστηρίξει—κάτι σαν μια μεταφορά κορμών δέντρων στο ποτάμι, χωρίς κανείς να συλλο-

γίζεται άραγε από τι λογής ξύλο είναι αυτοί οι κορμοί δέντρων. Μπορεί να σέρνεται με μανία και αυτοπεποίθηση στις επιτροπές του, σαν λευκό ποντίκι που περιστρέφεται τρέχοντας ατέρμονα γύρω από έναν τροχό, ενώ το αφεντικό του τον μεταφέρει, μαζί με το κλουβί και τα πάντα όλα, για να τον πουλήσει στο τοπικό pet-shop.¹⁹

Η θητεία του Thompson στο Warwick υπήρξε ιδιαίτερα σύντομη (1965-1971). Παραιτήθηκε αμέσως μετά από τα γεγονότα, τα οποία ωστόσο δεν ήταν η αιτία αλλά, μάλλον, η αφορμή για την αποχώρησή του.²⁰ Ήθελε να φύγει από καιρό. Το 1965, σε γράμμα του προς τον Ernest Dodd, ο οποίος τον είχε προσφωνήσει «Dear Professor/ Αγαπητέ Καθηγητά», ο Thompson απάντησε: «OXI ΔΕΝ είμαι καθηγητής, και όσο περισσότερο τους βλέπω, τόσο πιο αποφασισμένος γίνομαι να μην γίνω ποτέ».²¹ Ο Thompson ίσως να είχε μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, όπως κάποιοι σχολιαστές υποστήριξαν. Έστω κι έτσι, όμως, το σίγουρο είναι ότι αισθανόταν άβολα στο πανεπιστήμιο – από τη μια μεριά, η λογική των μάντζερ και του Academicus Superciliosus και, από την άλλη μεριά, ο μαοϊκός αριστερισμός πολλών συναδέλφων του. Ποτέ δε υπήρξε καλός στο πεδίο της διοίκησης, δυσφορούσε από τη συμμετοχή του σε διάφορες επιτροπές, θεωρούσε ότι αφαιρούσαν πολύτιμο χρόνο από το διδακτικό και ερευνητικό του έργο και αναπολούσε το παρελθόν, τον καιρό που δίδασκε σε τμήματα ενηλίκων στο πανεπιστήμιο του Leeds. Πράγματι, από τότε που έφυγε από το Warwick, ο Thompson αφιερώθηκε στην έρευνα και τη συγγραφή και σε αυτό το διάστημα έγραψε, μεταξύ άλλων, το *The Poverty of Theory and other Essays [Η Φτώχεια της Θεωρίας και άλλα δοκίμια, 1978]*,²² ενώ υπήρξε ιδιαίτερα δραστήριος στο κίνημα για τον Ευρωπαϊκό Πυρηνικό Αφοπλισμό.

Στις διάφορες φήμες για το τεράστιο σπίτι που αγόρασε με την γυναίκα του, την Dorothy Thompson, έξω από το Worcester και τα σχόλια σχετικά με τη χλιδή που απολάμβανε το ζεύγος με υπηρέτες να τους σερβίρουν, ο Thompson λίγα χρόνια πριν το θάνατό του, απαντά αρχικά μάλλον απολογητικά:

Πράγματι, γνωρίζω ότι κάποιοι από την ακαδημαϊκή κοινότητα λένε εδώ και χρόνια ο ένας στον άλλον ότι είμαι ζάμπλουτος. [Αυτές οι φήμες] έχουν να κάνουν με το εξής: πράγματι, πριν από δεκαπέντε χρόνια μια κληρονομιά μας επέτρεψε

να αγοράσουμε ένα μεγάλο παλιό σπίτι στο Worcestershire, με χώρο για δύο γραφεία, για όλα τα βιβλία και τα χαρτιά μας, και χωρίς να βάλουμε υποθήκη. Είμαστε τυχεροί και το ξέρουμε.²³

Ωστόσο, δεν διστάζει να προβεί στην ερμηνεία αυτών των σχολίων, στρέφοντας το ενδιαφέρον από τις διάφορες φήμες σχετικά με την οικονομική του κατάσταση, στους συναδέλφους του οι οποίοι τις διαδίδουν.

Ξανά και ξανά, ακούω να μου λένε, εκφράζοντας έναν κάποιο φθόνο: «Και εγώ πολύ θα ήθελα να γράφω με πλήρες ωράριο όπως εσύ, αλλά ...» Το «αλλά» υπονοεί ότι οι ίδιοι είναι πολύ πιο άξιοι, απλά λιγότερο τυχεροί από μένα. Δεν διαθέτουν τον «καθόλου αμελητέο πλούτο» μου. Κάποιοι από αυτούς μάλλον έχουν μια περίεργη αντίληψη για το τι σημαίνει να εργάζεσαι σαν συγγραφέας (...) Στην πραγματικότητα, θα μπορούσαν να γίνουν συγγραφείς όπως εγώ, εάν ήταν διατεθειμένοι να ρισκάρουν (...) Δεν ξέρω αν η συγγραφή είναι πιο δύσκολη δουλειά από τη διδασκαλία στο πανεπιστήμιο. Και τα δύο είναι εξίσου δύσκολα και απαιτητικά, αλλά ακολουθούν διαφορετικούς ρυθμούς (...) Δεν ξέρω αν η δραστηριότητα των συγγραφέων είναι πιο ήπια και ελαστική. Είναι μάλλον ένας έντονος, συναισθηματικά και διανοητικά τεταμένος και αυτο-παρακινούμενος, με ισχυρά εσωτερικά κίνητρα, τρόπος ζωής. Πόσες φορές, τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, σήκωσα το κεφάλι ψηλά και είδα την αυγή να χαράζει έξω από το παράθυρο του γραφείου μου;²⁴

Πράγματι, ο Άγγλος ιστορικός υπήρξε ακούραστα εργατικός, ένας πολυγραφότατος συγγραφέας. Εάν ζούσε σήμερα ο Thompson, θα ήταν μάλλον περιζήτητος από τους μάνατζερ των πανεπιστημίων. Όχι μόνο η δημόσια παρουσία του και η επίδραση του έργου του σε ένα ευρύτερο κοινό, αλλά και το πλήθος των δημοσιεύσεών του θα απογείωναν τον ανταγωνισμό των πανεπιστημίων για μια θέση στην κορυφή του ακαδημαϊκού *Τσάμπιονς Λιγκ*, εξασφαλίζοντας την πρωτιά στις διεθνείς λίστες κατάταξης: εάν κατάφερναν να τον πείσουν να εργαστεί για το δικό τους τμήμα-πανεπιστήμιο, οι συμπαίκτες-συναδέλφοί του θα πανηγύριζαν στις οιονεί κερκίδες-αίθουσες συνελεύσεων με κάθε νέα του δημοσίευση.

Επικαιρότητα και Επανεκδόση

Με αφορμή την επανεκδόση του *Warwick University Ltd*²⁵ πραγματοποιήθηκε στις 6 Ιουνίου του 2014, στο πανεπιστήμιο του Warwick ένα συνέδριο με τίτλο «Διδάγματα από το 1970 και ο τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σήμερα [Lessons from 1970 and the higher education sector today]». Το συνέδριο καλούσε τους ενδιαφερόμενους να στοχαστούν την επικαιρότητα των αναλύσεων του Thompson και την κριτική του στη μανατζερίστικη αποτίμηση της αξίας του πανεπιστημίου με βάση το μοντέλο εισροές-εκροές.

Το *Warwick Ltd* υποσημειώνεται σήμερα σε μελέτες, οι οποίες, αποτιμώντας τη σύγχρονη πανεπιστημιακή καθημερινότητα, αναφέρονται στον φετιχισμό των δεικτών απόδοσης και τη λατρεία των μετρήσεων και της ποσοτικοποίησης, εν ολίγοις, σε εκείνες τις όψεις του πανεπιστημίου που εμπεδώθηκαν όχι μόνο στα αγγλικά, αλλά γενικότερα στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια μετά τη δεκαετία του 1980.²⁶ Ας ξανασκεφτούμε τη φράση του Thompson, «Ουαί κι αλίμονο! Κανενός καθηγητή η αποδοτικότητα δεν θα μπορούσε να συγκριθεί με την αποδοτικότητα της [αυτοκινητοβιομηχανίας] Sapphire». Τι θα έλεγε άραγε σήμερα ο Thompson, εάν είχε βιώσει τις αλλαγές που έγιναν στα πανεπιστήμια τα τελευταία πενήντα χρόνια, αρχής γενομένης από τη δεκαετία του 1980, και συγκεκριμένα από την έκθεση της Επιτροπής Jarratt;

Τον Απρίλιο του 1984, η Επιτροπή Πρυτάνεων και Αντιπρυτάνεων (Vice-Chancellors and Principals) διόρισε τα μέλη της Επιτροπής Jarratt και τους ανέθεσε τη διεξαγωγή μιας μελέτης σχετικά με την αποδοτικότητα των πανεπιστημίων και την αποτελεσματικότητα της διοίκησης. Στην επιτροπή, υπό την προεδρία του Alex Jarratt [Διευθυντή της εταιρίας Reed International plc και Πρύτανη του πανεπιστημίου Μπέρμιγχαμ], συμμετείχαν επίσης και άλλοι επιχειρηματίες μαζί με τον πρόεδρο της Επιτροπής Επιχορηγήσεων Πανεπιστημίων [UGC-University Grants Committee], η οποία είχε παραδοσιακά συμβουλευτικό ρόλο προς την κυβέρνηση σχετικά με την κατανομή της χρηματοδότησης στα πανεπιστήμια.

Τον Μάρτιο του 1985 κατατέθηκε η Έκθεση Jarratt. Έκθεση της Διοικούσας

Επιτροπής για τη Μελέτη της Αποδοτικότητας στα Πανεπιστήμια (Jarratt Report. Report of the Steering Committee for Efficiency Studies in Universities). Η Έκθεση θεωρούσε υπερβολική την εξάρτηση από τις πολλές και διάφορες πανεπιστημιακές επιτροπές, οι οποίες καθιστούν αργή τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και υπηρετούν τα στενά, συντεχνιακά συμφέροντα των ακαδημαϊκών. Διατύπωνε επίσης επιφυλάξεις για τη μονιμότητα των πανεπιστημιακών, θεωρώντας την ένα μάλλον παρωχημένο προνόμιο που περιορίζει τη θεσμική ευελιξία και το αποτελεσματικό μανατζάρισμα του πανεπιστημίου.²⁷ Έκρινε ότι τα πανεπιστήμια θα πρέπει να αναπτύξουν αποτελεσματικότερη εσωτερική διαχείριση, ιδίως μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό, σαφέστερες διαδικασίες κατανομής πόρων, αποτελεσματικότερα συστήματα ελέγχου και επιτήρησης για την επίτευξη μεγαλύτερης αποδοτικότητας και σχέσης κόστους-αποτελεσματικότητας.

Στην κατεύθυνση υλοποίησης των παραπάνω, η Έκθεση πρότεινε, μεταξύ άλλων, την αλλαγή του ρόλου του Αντιπρύτανη, ο οποίος δεν ορίζεται ως ένας μελετητής, πρώτος μεταξύ ίσων, αλλά μετονομάζεται σε Διευθύνων Σύμβουλος (Chief Executive Officer -CEO). Η αλλαγή ονόματος συνάδει με την πρόθεση της επιτροπής για απομάκρυνση από το παραδοσιακό, κολεγιακό μοντέλο διοίκησης προς ένα ιεραρχικό, εταιρικό μοντέλο διακυβέρνησης, μια μορφή καθοδήγησης εκ των άνω προς τα κάτω (top-down), « που θα φέρει την ευθύνη για την ηγεσία και την αποτελεσματική διαχείριση του ιδρύματος». ²⁸ Το συμπέρασμα της Έκθεσης ήταν ότι τα πανεπιστήμια πάσχουν από ελλειμματικό μανατζμεντ, αναποτελεσματική διαχείριση και απουσία λογοδοσίας. Στα πορίσματα της έρευνας γίνεται επίσης λόγος για έλλειψη σαφούς στοχοθεσίας και μακροπρόθεσμου σχεδιασμού:

Πόσο στρατηγικός και μακροπρόθεσμος είναι ο σχεδιασμός στα πανεπιστήμια; Οι στόχοι [objectives] και οι σκοποί [aims] των πανεπιστημίων ορίζονται μόνο σε πολύ γενικές γραμμές. Συνήθως παίρνουν τη μορφή γενικών δηλώσεων πρόθεσης για τη διατήρηση και τη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας και της έρευνας (...) Μια σημαντική παράλειψη είναι η έλλειψη συστηματικής χρήσης δεικτών απόδοσης (...) Υπάρχει αναγνωρισμένη ανάγκη για τη θέσπιση αξιόπιστων δεικτών επίδοσης.²⁹

Πράγματι, από το 1985 και ύστερα, παρά τις αντιδράσεις μιας πληθώρας πανεπιστημιακών στις μεταρρυθμίσεις που εγκαινιάστηκαν από την κυβέρνηση Thatcher και συστηματοποιήθηκαν και εντατικοποιήθηκαν τις επόμενες δεκαετίες (π.χ. RAE-Research Assessment Exercise, REF-Research Excellence Framework),³⁰ οι δείκτες απόδοσης εκτινάχτηκαν, η παραγωγικότητα των πανεπιστημιακών, η μαζική παραγωγή δημοσιεύσεων υπήρξε εντυπωσιακή. Ποτέ άλλοτε οι ακαδημαϊκοί δεν έγραφαν και δημοσίευαν τόσα πολλά και τόσο γρήγορα, σε τόσο ταχείς ρυθμούς. Παρότι η ανάγκη λογοδοσίας των πανεπιστημίων δεν αμφισβητήθηκε από κανέναν, τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας υποδέχτηκαν τις αλλαγές που έγιναν μετά το 1980 με μεγάλη δυσφορία και με ένα πλήθος κριτικών παρεμβάσεων, ο κοινός άξονας των οποίων είναι ο ισχυρισμός ότι τα νέα συστήματα αξιολόγησης δημιουργούν πολύ περισσότερα προβλήματα από όσα επιχειρούν να επιλύσουν.³¹ Η Έκθεση Jarrett εγγράφεται σε μια μακρά ιστορική διαδικασία, η οποία αφορά την απομάγνηση του επαγγέλματος του πανεπιστημιακού. Οι πανεπιστημιακοί ειδικά σήμερα δεν αντιμετωπίζονται σαν μελετητές που γράφουν ως απάντηση σε ένα εσωτερικό κίνητρο, σε μια κλίση. Θεωρούνται μάλλον γραφιάδες που γράφουν για να ζήσουν. «Γράφουμε και δημοσιεύουμε σαν κατσαρίδες», αυτή ήταν η παράδοξη φράση που κυκλοφορούσε στους διαδρόμους των συνεδρίων και των σεμιναρίων το 2015 στην Αγγλία, αμέσως μετά τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων της REF [Research Excellence Framework 2014/ Πλαίσιο Αριστείας στην Έρευνα 2014].

Και ο Thompson; Ο Thompson και παραγωγικός ήταν, και δημιουργικός. Δεν έγραφε για να γίνει καθηγητής, ούτε έγραφε με σκοπό να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα και τη βιωσιμότητα του δικού του τμήματος-πανεπιστημίου. Γιατί μελετούσε και έγραφε ο Thompson; Εάν οι επαγγελματίες που επινόησαν τους δείκτες επίδοσης μπορούσαν να απαντήσουν στο ερώτημα, θα είχαν κάτι να πουν για τον χαρακτήρα του πανεπιστημίου.

Ο γιατρός που αφιερώνεται σε έναν ηλικιωμένο, βαριά νοσούντα ασθενή, χωρίς να κοιτάζει το ρολόι για να σχολάσει και χωρίς να υπολογίζει τη φήμη του νοσοκομείου για ακόμα ένα *output*-επιτυχημένο χειρουργείο, διαθέτει ένα ήθος το οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί με τους δείκτες επίδοσης: ένα ήθος άρρητο, το οποίο διασώζεται και μεταβιβάζεται μέσω του παραδείγματος και της χειρονομίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «I go back to my desk. If it could fight / Or dream or mate, what other creature would/ Sit making marks on paper through the night?», E. P. Thompson (εισαγωγή Fr. Inglis), *Collected Poems*, Bloodaxe, Νιούκαστλ 1999, σ. 80.
2. E. P. Thompson, *Η συγκρότηση της Αγγλικής Εργατικής Τάξης*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2018 (1968, 1η έκδοση στα αγγλικά). E. P. Thompson, *Η ηθική οικονομία του πλήθους στην Αγγλία τον 18ο αιώνα*, ΕΑΠ, Αθήνα 2020 (1971, δημοσίευση στα αγγλικά).
3. C. Winslow, *E. P. Thompson and the Making of the New Left: Essays and Polemics*, Lawrence & Wishart-Monthly Review Press, Λονδίνο – Νέα Υόρκη 2014, σ. 20.
4. M. Wiener, *English culture and the decline of the industrial spirit, 1850-1980*, Cambridge University Press, Ηνωμένο Βασίλειο 2004.
5. *Αυτόθι*, σ. 136.
6. E. P. Thompson, «The Business University», *New Society*, 19 February 1970, σσ. 301-307 [<https://senatehouseoccupation.wordpress.com/documents/the-business-university-new-statesman-article-by-ep-thompson/> (πρόσβαση, 14-10-2021)].
7. *Αυτόθι*.
8. Chr. Efstathiou, *A Political Biography of Edward Palmer Thompson (1924-1993)*, Phd thesis-Birkbeck University, Λονδίνο 2012, σσ. 201-203. Για τον βίο και το έργο του Thompson, βλ. επίσης, B. D Palmer, *E. P. Thompson: Objections and Oppositions*, Verso, Λονδίνο 1994.
9. Παρ' όλα αυτά, «ο Αντιπρύτανης παρέμεινε στη θέση του, αν και με κάποιον έλεγχο στην εξουσία του, και ένα κτίριο για τον Σύλλογο των Φοιτητών διατέθηκε (...) το 1974». Th. N. Thomas, *The British Student Movement 1965-1972*, Phd thesis – Warwick University, Ηνωμένο Βασίλειο 1996, σσ. 77, 118.
10. E. P. Thompson, «The Business University», *ό.π.*
11. Και συνεχίζει: «Βήμα προς βήμα, ο μελετητής ο οποίος υιοθετεί μια αμυντική στάση, παραιτείται από τις ευρύτερες δεσμεύσεις του –από τον διάλογο και την ανταλλαγή ιδεών σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο– και περιορίζει τη δράση του στα περιθώρια των ελιγμών που του επιτρέπει η μανατζερίστικη δομή». E. P. Thompson (ed.), *Warwick University Ltd: Industry, Management and the Universities*, Penguin, Μιντλσεξ-Αγγλία 1970, σ. 163.
12. «[Στο επιστημονικό μάνατζμεντ] οι διευθυντές αναλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, το

- καθήκον να συλλέξουν όλη την παραδοσιακή γνώση που κατείχαν στο παρελθόν οι εργάτες και να τη μετασχηματίσουν σε κανόνες, νόμους και τύπους μέσω ταξινόμησης και συστηματοποίησης (...)» (Taylor, 1980: 49)». Αναφέρεται στο, F. R. Martins, «Η θεωρία της διοίκησης σε κριτική προοπτική. Μια μαρξιστική προσέγγιση». *Θέσεις* 146, 2019. http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1436&Itemid=29 (πρόσβαση, 12-01-2020).
13. M. Wiener, *English culture*, ό.π., σ. 139. Βλ. επίσης, United States - National Commission on Technology, Automation, and Economic Progress, *Technology and the American Economy*, τ. 1, Φεβρουάριος 1966, σ. 56: «Ένα συνδικαλιστικό στέλεχος ανέφερε ότι ο Βρετανός μάνατζερ συνήθως ρωτάει 'γιατί να καινοτομήσουμε;', ενώ ο Αμερικανός μάνατζερ ρωτάει 'γιατί όχι;' (...) Στην Βρετανία η νεφελώδης έννοια του 'χαρακτήρα' εξακολουθεί να κατέχει την πρώτη θέση».
 14. E. P. Thompson (ed.), *Warwick University Ltd*, ό.π., σ. 32.
 15. Και συνεχίζει: «Η μήπως μπορούμε με τις προσπάθειές μας να το μετατρέψουμε σε κέντρο ελεύθερης συζήτησης και δράσης, ανοχής, ακόμη και ενθάρρυνσης της 'ανατρεπτικής' σκέψης και δραστηριότητας, με σκοπό την ανανέωση ολόκληρης της κοινωνίας της οποίας το πανεπιστήμιο αποτελεί μέρος;». *Αυτόθι*, σ. 166.
 16. *Αυτόθι*.
 17. *Αυτόθι*, σ. 136.
 18. «Ο αντιπρύτανης, ενώ προσελκύει ιδιωτικό και δημόσιο χρήμα, αναμένεται επίσης να υπερασπιστεί τους ακαδημαϊκούς του από εξωτερικές πιέσεις και να εκπροσωπήσει την ανεξαρτησία του πανεπιστημιακού του ιδρύματος ως τόπου μάθησης». E. P. Thompson, «The Business University», ό.π.
 19. «Το μοναδικό αδιαμφισβήτητο μέσο αναγνώρισης του Academicus Superciliosus είναι ότι αντιδρά υπερβολικά σε κάθε σημάδι φοιτητικής αυτενέργειας (...)». E. P. Thompson (ed.), *Warwick University Ltd*, ό.π., σσ. 153-154.
 20. *Αυτόθι*, σ. 157.
 21. «NO I am NOT a Professor, and the more I see them the more determined I become not to become one». WMRC MSS 369/1/2, E. P. Thompson to E. E. Dodd, 20 December 1965. Αναφέρεται στο Carolyn Steedman, «Law Troubles: Two Historians and Some Threatening Letters», στο *History and the Law: A Love Story*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 2020, σ. 31.
 22. E. P. Thompson, *The poverty of theory and other essays*, Merlin Press, Ηνωμένο Βασίλειο 1978.
 23. E. P. Thompson, «Diary. On the NHS [National Health System]», *London Review of Books*, Vol. 9, No. 9, 07-05-1987, <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v09/n09/>

e.p.-thompson/diary (πρόσβαση 12-07-2021).

24. *Αυτόθι*.

25. E. P. Thompson (ed.), *Warwick University Ltd: Industry, Management and the Universities*, Spokesman Press, Nottingham 2014.

26. Βλ. ενδεικτικά, C. Woodman, «Warwick University plc: neo-liberalism, authoritarianism and resistance», *Prometheus*, 34, 1 (2016), σσ. 39-48. Το *Warwick Ltd* μνημονεύεται σε περιπτώσεις καθηγητών οι οποίοι αναγκάστηκαν, κάτω από την πίεση της νέας μανατζερίστικης κουλτούρας, να παραιτηθούν από τα πανεπιστήμια στα οποία υπηρετούσαν, όπως, η M. Warner από το πανεπιστήμιο του Έσσεξ το 2014. Βλ. σχετικά, M. Warner, «Why I Quit», *London Review of Books*, vol. 36, no. 17 (11 September 2014)· βλ. επίσης, το άρθρο της «Universities should not become corporate affiliates», *University World News*, 10 April 2015: «Μετά από μια μακρά περίοδο ως ανεξάρτητος συγγραφέας, άρχισα να εργάζομαι ως πλήρως απασχολούμενη στο πανεπιστήμιο σε μεγάλη ηλικία. Τι έμαθα από τότε που άρχισα να διδάσκω στο Πανεπιστήμιο του Essex πριν από 10 και πλέον χρόνια; Ότι κάτι έχει πάει στραβά στον τρόπο που διοικούνται τα πανεπιστήμια. Πάνω απ' όλα, έμαθα ότι δεν μπορεί να μετρηθεί οτιδήποτε αξίζει, και είναι πολύτιμο (...) Αφού έγραψα για την εμπειρία μου στο *London Review of Books*, οι επιστολές και τα μηνύματα στο ηλεκτρονικό μου ταχυδρομείο έπεσαν βροχή. Η αλληλογραφία αποκαλύπτει κάτι πολύ πιο βαθύ, αφήνει μια πικρή γεύση από το σκηνικό στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, πολύ χειρότερο από ότι είχα ποτέ φανταστεί. Πίστευα ότι το Έσσεξ ήταν μια εξαίρεση, μια τερατώδης εκτροπή, αλλά αποδεικνύεται ότι οι ιδέες των ηγετών του είναι 'η νέα κανονικότητα', όπως αποκαλεί η κινεζική κυβέρνηση τον νέο οικονομικό της σχεδιασμό (...) Μηνύματα με κραυγές αγωνίας μου εστάλησαν και από άλλες χώρες, όπου οι νέες μέθοδοι έχουν προχωρήσει ακόμη περισσότερο: από τη Νέα Ζηλανδία και την Αυστραλία, κυρίως, από την Ευρώπη, ιδίως από την Ολλανδία, και από ορισμένα ιδρύματα στις ΗΠΑ. Κάποιοι συνάδελφοι μου έγραψαν ότι αμέσως μετά τη σημαντική τους συμβολή στους δείκτες του REF/Πλαισίου Ερευνητικής Αριστείας, παύθηκαν από τις θέσεις τους: η χρησιμότητά τους είχε τελειώσει (...) Δεν είμαι Λουδίτσια. Πιστεύω ότι πρέπει να επενδύσουμε στη μάθηση και να πειραματιστούμε στις εφαρμοσμένες επιστήμες. Αλλά η ισορροπία έχει αρχίσει να στρέφεται εναντίον της εκπαίδευσης και της έρευνας χάριν της παιδείας και της έρευνας, ως αξίες καθαυτές (...)». Το *Warwick Ltd* μνημονεύεται επίσης στα σχόλια που ακολούθησαν την αυτοκτονία του St. Grimm, καθηγητή τοξικολογίας στην Ιατρική Σχολή του Imperial College του Λονδίνου, του οποίου η αλληλογραφία

φέρεται να μαρτυρά τις πιέσεις που δεχόταν για να εντείνει τις προσπάθειές του για τη συγκέντρωση επιχορηγήσεων για την έρευνα – εάν δεν κατάφερε να συγκεντρώσει επιχορηγήσεις ύψους 200.000 λιρών μέσα στους επόμενους 12 μήνες, το τμήμα τον πληροφορούσε ότι θα συζητούσε σοβαρά το ενδεχόμενο της απόλυσής του. Βλ. ενδεικτικά, Chr. Parr, «Imperial College Professor Stefan Grimm, ‘was given grant income target’. Emails with manager reveal details of review placed on academic found dead in September», *World University Rankings – Times Higher Education (THE)*, 3 December 2014.

27. Jarratt Report (1985). Report of the Steering Committee for Efficiency Studies in Universities. Committee of Vice-Chancellors and Principals, σσ. 10, 30, <http://www.educationengland.org.uk/documents/jarratt1985/index.html> (πρόσβαση, 12-08-2021).
28. Η Έκθεση Jarrett προβαίνει στην εξής δήλωση σχετικά με τα προσόντα του Αντιπρύτανη ως Διευθύνοντα Συμβούλου: «Οι Αντιπρυτάνεις έχουν πάντα ένα διαφορετικό στυλ, ανάλογο με την ιδιαίτερη προσωπικότητά τους- ωστόσο διακρίνουμε μια πράγματι σημαντική αλλαγή η οποία συντελείται ταχύτατα και διευρύνεται όλο και περισσότερο. Η παράδοση ότι οι Αντιπρυτάνεις είναι καταρχήν μελετητές [scholars] και ενεργούν ως πρόεδροι της Συγκλήτου εκτελώντας τη βούλησή της, αντί να την καθοδηγούν έντονα και σθεναρά, αλλάζει. Η στροφή προς το στυλ του διευθύνοντος συμβούλου [chief executive], ο οποίος φέρει την ευθύνη για την ηγεσία [leadership] και το αποτελεσματικό μάνατζμεντ του ιδρύματος, ανατέλλει και αναδύεται, και είναι πιθανό ότι αυτό το στυλ θα είναι ακόμη πιο αναγκαίο και απαραίτητο στο μέλλον». Η Έκθεση προβλέπει επίσης την ανάγκη κατάρτισης και εκπαίδευσης των Αντιπρυτάνεων με σκοπό την απόκτηση δεξιοτήτων που θα τους επιτρέψουν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις του νέου τους ρόλου: «Δεδομένης της σημασίας της ακαδημαϊκής ηγεσίας (leadership) για τον ρόλο του Αντιπρύτανη, είναι πιθανό ότι ένα μεγάλο ποσοστό των διορισμών σε αυτές τις θέσεις θα συνεχίσει να συγκροτείται από υψηλόβαθμα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας -από υψηλόβαθμους πανεπιστημιακούς. Συνεπώς, κατά την άποψή μας, είναι σημαντικό οι υψηλόβαθμοι καθηγητές (...), από τους οποίους θα επιλεγεί η επόμενη γενιά αντιπρυτάνεων, να έχουν την ευκαιρία να βελτιώσουν τις ικανότητές τους στο μάνατζμεντ, μέσω κατάλληλης κατάρτισης, και να αποκτήσουν κάποια εμπειρία στο μάνατζμεντ εκτός των πανεπιστημίων». Jarratt Report, *ό.π.*, σ. 26
29. *Αυτόθι*, σ. 17.
30. «-Αγαπητέ John Tosh, συγκρίνοντας τα πανεπιστήμια στα οποία έχετε σπουδάσει

ή διδάξει στο παρελθόν με τη σημερινή κατάσταση των πανεπιστημίων, διαπιστώνετε κάποιες αλλαγές που είναι ευπρόσδεκτες; Αισθάνεστε ίσως μια αίσθηση απώλειας, κάτι που χάθηκε στο παρελθόν; –Ναι, αισθάνομαι! Νομίζω ότι ίσως υπάρχουν δύο τρόποι με τους οποίους τα πράγματα έχουν επιδεινωθεί. Μια μεγάλη αλλαγή που επηρεάζει όλους εμάς είναι ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο η έρευνα είτε εκτιμάται, είτε υποτιμάται. Θυμάμαι την έρευνα που έκανα τη δεκαετία του 1990, η οποία ήταν σε μεγάλο βαθμό εκτός του πλαισίου της αξιολόγησης της έρευνας: δεν ήσουν υπόλογος σε κανέναν– δεν έπρεπε να παράγεις έναν συγκεκριμένο αριθμό ‘εκροών’. Νομίζω ότι η άσκηση αξιολόγησης της έρευνας (RAE) είναι σκέτη καταστροφή, εν μέρει επειδή έχει προκαλέσει μια στρέβλωση του τρόπου με τον οποίο αναλαμβάνει και διεξάγει κάποιος μια έρευνα η οποία μάλιστα προβλέπεται ότι θα πρέπει να αναληφθεί με σκοπό την ολοκλήρωσή της εντός συγκεκριμένων χρονικών ορίων, τριών ή τεσσάρων ετών. Λοιπόν, τα περισσότερα από τα σπουδαία έργα της ιστορικής έρευνας χρειάστηκαν πολύ περισσότερο χρόνο». J. Tosh, «Why History Matters - Conversations», στο El. Andriakaina, R. Vasilaki (ed.), *Conversations. The Promise of Humanities and Social Sciences*, Pedio 2017, Αθήνα, σ. 75.

31. Γ. Κτενάς, «Ενάντια στο αυτόνοτο της αξιολόγησης. Σκέψεις για μια έννοια και μια πρακτική που δεν υπήρχε από πάντα», *Kaboom* 16-07-2020, <https://kaboomzine.gr/enantia-sto-aytonoito-tis-axiologisi/> (πρόσβαση 10-08-2020).